

# “Kritična vest” filma

**Zdenko Vrdlovec**

V zgodovini filma obstaja neka njegova oblika, ki je nastala kot »kritična vest« igranega filma. To bi bil dokumentarni film, ki pa še zdaleč ni isto kot kakšno pričevanje o aktualnih dogodkih.

Dokumentarni film se je pojavil kot »kritična vest« igranega na ta način, da je kazal stvari, ki jih slednji ni ali jih je pokazal tako, kot jih igrani film ni znal ali hotel. Vsekakor se je ta lahko veliko več naučil in se je dejansko tudi regeneriral prek dokumentarnega, kot je ta kaj pridobil od igranega. Za nekatere estete in kritike je bil igrani film toliko boljši, kolikor bolj se je približal »vtisu dokumentarnega« kot nečesa resničnega, realnega, se pravi, kolikor manj je kazal, da prodaja iluzije. Toda igrani film je lahko postal tako donosen posel in mogočna industrija prav in edino tako in zato, ker je prodajal iluzije in obratoval kot *dream factory*. Skratka, če naj bi igrani film odgovarjal temeljni človekovi potrebi po iluzijah, potem naj bi nas dokumentarni vračal k realnosti ali se nemara celo »maščeval za iluzije, s katerimi nas slepijo«, kot bi dejal Sade.

Mar je res tako, ali je ta ločnica res tako jasna, razločna in nesporna? Vzemimo neki ruski film, ki so ga pred leti prikazali v Tednu dokumentarnega filma v Cankarjevem domu. Tri četrt filma smo gledali ljudi, ki so kopali po gozdu in iskali človeške kosti. Ko se jim kamera približa, nam povedo, da iščejo posmrtno ostanke svojcev,

mož ali sinov, vojakov Rdeče armade. Kaj pa je zdaj to, padli vojaki Rdeče armade brez spomenika in celo navadnega nagrobnika? So bili mar izdajalci ali dezertarji? V tem je seveda tudi interes tega dokumentarca: zakaj in kako so padli ti vojaki? In kamera se s tem vprašanjem tudi obrača na ljudi in vsi povedo vsak svojo zgodbo, ki pa vse napotujejo k domnevi, da je Stalin žrtvoval ali kaznoval to

.....  
**Dokumentarni film se je pojavil kot »kritična vest« igranega, da je kazal stvari, ki jih slednji ni ali pa jih ni znal ali hotel.**  
 .....

divizijo Rdeče armade, ker se je njen poveljnik hotel predati Nemcem. Ker se ta domneva sklicuje na ukaz Stalina, ki je bojazljivim oficirjem Rdeče armade zagrozil, da bodo likvidirali ali deportirali njihove družine, smo ji gledalci že pripravljeni verjeti, še toliko bolj, ker tako ali tako že vemo, da je bil Stalin sposoben najhujših grozodejstev. Tedaj pa zagledamo sliko, fotografijo, ki deluje kot popolno presenečenje in vse te zgodbe z njihovo temeljno domnevo vred preobrne na glavo: eno samo sliko torej, ki kot kakšna skrita karta v hipu preobrne potek igre. Na tej sliki namreč vidimo poveljnika te divizije Rdeče armade v uniformi nemškega oficirja in v družbi z nemškimi oficirji. Po vsem tem, kar smo doslej slišali, lahko seveda samo osupnemo in ostanemo brez besed, a tudi ta fotografija je brez besed, saj je ne spremlja noben komentar.

Toda kaj to pomeni za dokumentarni film? Zelo veliko, najprej pa to, da je prav v tem trenutku, ki predstavlja njegov vrhunec, saj nam neko podobo kaže kot pričevanje resnice, najbližji fikciji, ker tista njegova slika, ki tako odločilno preobrne njegov potek, deluje natanko tako kot pripovedni preobrati v igranem filmu. Se pravi, dokumentarni film ni tako zelo daleč od igranega le zato, ker vsako snemanje še tako »neposredne realnosti« predpostavlja izbiro določenih zornih kotov in samega objekta ali zato ker je vsak še tako »neposreden« posnetek realnosti v istem trenutku že obdarjen s filmsko kvazirealnostjo – ne, dokumentarni film je lahko blizu igranemu tudi tako, da uporablja njegovo retoriko, in kljub temu še vedno ostane dokumentaren.